

Pozsony, 1999. jan. 1. Egyáltalán nem érzek újévi megilletődöttséget e csupa kilences év első napján. A 9-es szám a számmisztikában az erő, az energia, a pusztítás és a háború szimbóluma. Az erőben és energiában talán lesz valami,

42 Tőzsér Árpád*

CIPÓN, VÍZEN, HALÁLON

Naplójegyzetek 1999-ből

veszteteket, hatvannégy éves koromban elhagyom a tévé-szilveszteteket is, teljesen kivonulok a civilizációból. Mint az egykori remeték, akik a világ romlottságától elirtózva sivatagi, erdei barlangokba költöztek. Nézem a szobámat: valóban van benne valami barlangszerű, valami aszkétikus kopárság. Sehol egy pamlag, fotel, semmi kényelem, csak ágy, asztal, szék és könyvek. Kép sincs a falon, mert fal sincs. Mindent könyv borít. De lehet-e a könyvtől valami kopár? Lehet. Sőt! Azt hiszem, az öntudat öröme mindig kopár. József Attila már csak tudta! S a kopár értelem maga a remete-lényeg. Ezért nincsenek a konzumtársadalomnak filozófusai. Ahhoz egy új kereszténység kellene. És remeterendek! Az állítólagos első remete, Remete Szent Pál 113 évet élt. Én 2048-ban lennék 113 éves. Semmi reményem rá. Talán ha cipón és vízen élnék! Szent Pált holló táplálta, minden nap hozott neki egy fél cipót. S amikor Szent Antal (a szomszéd remete) meglátogatta, a holló felemelte az adagot egy egész cipóra. Pontosabban Antalnak még se híre, se hamva nem volt, s Pál az egész cipóból következtette ki, hogy aznap vendéget kap.

Január 3. Máris harmadika van. Úgy látszik, az időnek is teljesen mindegy, hogy új év, nem új év, közönyösen, egyforma léptekkel halad, egy pillanatra sem áll meg, tisztelegni vagy meghatottan orrot fújni. – Ma is készülő kötetemet, a *Nem létező tárgyat* írtam, most a Farnbauer Gáborról szóló kis vázlatomat tettem tisztába. Így, évek múltán szinte maguktól kerekednek ki a korábban mintegy csak elkezdett szövegkompozícióim. S ez nem hatásos szófordulat akar lenni, ez tény. Mintha valamilyen belső erjedést is hallanék a korábbi jegyzeteimben: a szöveg magától érik, pezsgésével jelzi, mű akar lenni.

Január 9. Egy kis szilveszteri alkohol, post festa. *Belső erjedés*, olvasom a harmadikai bejegyzésemben. Jó vicc. Lehet, hogy mikor ezt írtam, akkor is azt hallottam, amit most: az erjedő étel pattog, bugyborékol a gyomromban, beleimben. De most nem szöveg, hanem kád vagyok, cefre erjed bennem.

s a pusztításban és háborúban sincs hiány. Dolgoztam Szilveszter estéjén, s ma, Újév napján is dolgozom. Tegnap este még a tévé szilveszteri műsorát sem néztem meg. Ötvenéves koromban elhagytam a bálozó szil-

Majd csak szétvet már egyszer engem is az élet-alkohol (az „alcools”), mint Apollinaire-t. De vajon nem ilyen egészségi problémái, emésztési zavarai voltak a nagy költőnek is, s azokat öltöztette a *Szeszek* szárnyaló soraiba, ragyogó képeibe: *És úgy iszod akár az életed e lángoló szeszt te* (sehogy sem tudom elfogadni Radnóti nyelvi trouvaille-ját, a „szeszt te” fordulatot, semmi sem indokolja) *Akár a pálinkát iszod az életed te*. Az élet tehát pálinka, ha életet iszunk, pálinkát iszunk. De előtte végig kell csinálnunk az erjedés keserves misztériumát is. – Franciául a pálinka *eau de-vie*, szó szerint: az élet vize: *Ta vie que tu bois comme une eau-de-vie*. Tehát (szószerinti fordítás): Az életed, amelyet iszol, mint az élet vizét. Benne a *Ta vie – eau-de-vie* (Életed – az élet vize) rímek. A magyar fordításban nem ilyen homológ, szójátékszerű a rímpár, s így a nyelvi, alaki kapcsolódás az élet és a pálinka között elsikkad. Az olvasó a magyar verssort kicsit bután nézi, nem elég világos előtte, hogy miért annyira „lángoló szesz” a „borzalmasan mosolygó”, szájalmas párizsi prostituáltakat csókolgatni. (Az Apollinaire-versben ugyanis erről van szó, ez a „pálinka”, ez az „élet”). A fordításból nem derül ki, hogy a kapcsolódás csak nyelvi, hogy a tapasztalt valóság sokkal ellentmondásosabb.

Talán mégiscsak új kor kezdődik számomra 1999-cel: Miki sógor (a feleségem bátyja) az előbb állított be hozzánk egy szerkesztő számítógéppel, 2500 korona, potom pénz. Hatvannégy évesen lecserélem negyvennégy éves Erikámat egy snájdig Schneider Fánira: 1955-ben, az első fizetésemből vettem az Erika márkájú írógépet, amely máig hűen szolgált, s most, 1999-ben vásárolok egy Schneider védjegyű computert. Ünnepelesen belépek az elektronikus-információs korba.

Most került a kezembe a *Holmi* tavalyi, szeptemberi száma. (Pontosabban: eltettem *anno*, mint olyasmit, amit okvetlen el kell olvasnom. Majd. Ha lesz időm rá. Hát most van.) A folyóirat májusi számában jelent meg Radnóti Sándor *Posztmodern zsandár (Kulcsár Szabó Ernő Esterházy-monográfiájáról)* című tanulmánya, s a kezemben tartott szeptemberi számban Kulcsár Szabó erre válaszol Radnótinak (*A felügyelet „boldogtalan tudata”).* Visszhangját máig nem hallottam/láttam sem egyiknek, sem másiknak, pedig a 95-96-os kritikavita óta ez a legérdekesebb elméleti csörte a magyar irodalmi kritikában. És -ról. Sőt! E páros eszmecsere felvetései szinte érdekesebbek, mint ama kritikavitéái voltak. Mert míg amaz csak az akadémikusok, professorok és adjunktusok ügye volt (ti. az, hogy „hol végződik a zsurnálbírálat s hol kezdődik az ún. tudományos kritika”), addig emez a magyar kritikai gondolkodás egzisztenciális-elméleti meghatározottságú alapproblémáját, azaz

azt a kérdést emeli magasabb elméleti szintre, amelyet Kölcseyék anno „haza és haladásként” fogalmaztak meg, s azóta már számtalan formában tért vissza (s bizony, tulajdonképpen még az áldatlan „népi–urbánus” vitákat is ide kell kapcsolnunk), s most, Radnóti megfogalmazásában így hangzik:

44 „Engem az az ideologikus harc, amelyet Kulcsár Szabó Ernő Esterházy munkásságán belül a »világra vonatkoztatottság«, a referencialitás ellen és az areferencialitás mellett vív, arról győzött meg, hogy Esterházy írói jelentőségének egyik legfőbb forrása a kettő (*a referencialitás és az areferencialitás*, T. Á.) [...] hermeneutikus feszültségben való fenntartása és egyensúlyozása”. Az állítás közvetlenül Kulcsár Szabóra és Esterházyra vonatkozik, közvetve azonban mélyebb érvénye is van. Ilyesmi: mindnyájan tudjuk, de újra és újra le kell írunk: Kölcseyt nem lehet „haza vagy haladásként” értelmezni. S nem lehet úgy felállítani az irodalomban sem a kérdést, hogy vagy a referenciába süllyedt magyar irodalom vagy posztmodern univerzalizmus. Továbbá: az alkotókkal (s a szellemmel általában) szemben normatív nemzetközi elvárásokat támasztani, s markáns tiltásokat megfogalmazni – az nemcsak hogy nem haza, de nem is haladás. Mindkét esetben (a társadalom és az irodalom esetében is) az *És*, a Konkrét és Általános egyensúlya a meghatározó. – Persze nem légből kapottak Kulcsár Szabó ellenérvei sem: „...az irodalmi szöveg nyelvi kijelentései nem vethetők alá olyan szabályoknak, amelyeket a külső, tapasztalati valóságnak tulajdonított szabályrendszerekből származtatnak. Többek között azért, mert [...] ez a világ (*valóság*, T. Á.) is nyelvi közvetítéssel lép be a megértés tapasztalatába. Tehát már mindig is valamiként megértett (*talán inkább: értelmezett*, T. Á.) képződmény”. Jelentős szellemi potenciálok állnak itt tehát szemben egymással, s olyan kérdésben, amelyet talán, hátrafelé az időben, akár (az anyagelvű) Milétoszig és (az idealista) Eleaig meghosszabbíthatnánk, jelezve, hogy a dilemma eldönt-hetetlen, s számunkra itt és most nem is az eldöntése a fontos, hanem az az igény és nagyformátumúság, amellyel a vitázó felek a probléma mélységeit láthatóvá teszik.

Minden zsidó pária vagy parvenü, mondta ma a rádió Irodalmi Újságában Heller Ágnes. (Ezt ma Magyarországon valószínűleg csak ő mondhatja így ki, mindenki mást kivégeznének érte.) Ha a kisebbség nem asszimilálódik, megmarad páriának, ha asszimilálódni törekszik, parvenü lesz. S aztán még hozzátette a filozófus: Van egy harmadik típus is... – s nem fejezte be a mondatot. A „harmadik típus” alatt feltehetően saját magára gondolt. – Ismerem a harmadik típust, ez nem asszimilálódik és nem parvenü. A sok parvenü és pária kisebbségi magyar között (itt, Pozsonyban) én is ilyen „harmadik típus” vagyok. A kisebbségek világában a parvenü és a pária az mindig a másik kisebbségi, mindig valaki más.

Január 15. Poste restante küldemény vár Rajkán. Elszekerezem érte, kiderül, hogy Bertók Laci küldte új könyvét, a *Dongó a szobámban*. Mindjárt bele is olvasok, még ott, a rajkai postán. Eredetileg valószínűleg Bertók is naplót írt (mint én itt most), csak ő utólagosan reflexió-sorrá alakította a napi feljegyzései anyagát: fejezetekben és szakaszokban sorakoznak egymás mellé az 1983 és 1992 között leírt gondolatai, élményei, emlékei, én meg... *naplóvá* stilizálom a naplóimat. Az ő reflexióit, mint Pascal „pensé”-it, római és arab számok tagolják, nálam ezt a funkciót a dátumok töltik be. Igaz, ő (B. L.) a végletesen személyes napló-műfaját belsőleg, stílusban is magához, pontosabban „személytelen” költészetéhez alakította: mintha Oravecz Imre 1972. szeptemberét olvasnám. Szenvtelen hang, egyes szám második vagy harmadik személy, távolba tartott, számozott történetek, reflexiók, gondolattöredékek, de mintha magának a nyelvnek nőnének kezei: a nyelv révén kerül tőlünk távolra a tárgy, szemlélhetjük minden oldalról, kedvünkre. Van abban valami meghökentető, hogy a két, származásukat tekintve legparasztabb (legnépibb) költőnk (Oravecz és Bertók) dolgozta ki az „ön-közöny” legpontosabb magyar nyelvét, à la Camus. Néha felnézek a könyvből: a rajkai postás fiatalasszony (nagyon csinos!, régóta tetszik) az ügyfélablak mögül olvassa az arcomat: olvassa, hogy mit olvasok. Silas, Italo Calvino hőse ír, s közben figyel egy nőt, aki olvas, s az az abszurd kívánsága támad, hogy a szöveg, amit éppen leír, azonos legyen azzal, amelyet a nő éppen olvas. Hans Robert Jaus, aki mindezt elmondja, megjegyzi: „Az írás és olvasás egybeolvadásának erotikus fikciója nem válhat valóra”. De az olvasás olvasásának az erotikája, úgy látszik, igen, gondolom magamban. Aztán Bertók Lacira gondolok, akinek a számlájára mindez történik, s akinek sejtelve sincs a rajkai postásnőről, aki az én arcomról olvassa le az ő nem-azonosként leírt én-jét.

Január 24. Meghalt Czine Miska, a harmadik agyvérzés vitte el. Már két éve is, mikor a pesti könyvhéten találkoztunk, nagyon akadozott a nyelve. El kellene menni a temetésére, ne csak mások temessék fiatalságom egy darabját. Igen, Czine Miska a fiatalságom egy darabja: én népi íróként voltam fiatal. Huszonévesen annyit cigányoztam, mint Szabó Pál, Sértő Kálmán és Jávor Pál együtt. Egy évig húzattam Gesztetében, egy barkó faluban (1955-ben ott néptanítóskodtam), hogy Fekete szárú cseresznye, hajnalokig énekeltem Zsélyben (Szklabonya mellett, Mikszáth Görbeországában), Zs. Nagy Lajossal, hogy Hajmási Péter, Hajmási Pál, háromszor futottam körbe *anno* Pozsonyban a Malomligeti vasúti restit (tudja még valaki, hol állt?, most egy húszemeletes üvegbank pöffeszkedik a helyén), vérző homlokkal, orral, hogy végül visszarrontsak a verekedők közé, s Csizmár Miki barátom védelmére keljek; ittam,

verekedtem, mikor hogy hozta a sors, s Pozsonyban a Nyerges utcán egyszer úgy vonultunk végig Czinével, hogy a szálfatermetű Miskának egyik vállán is ült egy szlovák hajadon meg a másikon is. S a lányokkal együtt azt zokogtuk, hogy *Hej, zabili, zabili dvoch chlapcov bez viny*, ami magyarul körülbe-
46 lül annyit tesz, hogy Megöltek egy legényt, büntelenül, szegényt. Mint egy népi Szent Ágoston: fiatalon fertőben fetrengtem, hogy később annál hatásosabban vezekelhessenek az urbánus cellákban, könyvtárakban, íróasztalok mellett. S utána vagyok immár a vezekelésnek is. Jön a remete-állapot, a teljes egyedüllét. Lassan nem lesz kihez szólnom, elhalnak mellőlem népi s urbánus barátaim is. Zs. Nagy Lajos rákban haldoklik otthon, Zsélyben, kilencvenéves édesanyja gondozza, Duba Gyula kórházban van, prosztatájával vannak problémák, műteni fogják. Ozsvaldot már megműtötték, szintén prosztatával, Cselényi is kórházba készül (mondanom sem kell: a prosztatájával), Varga Erzsí (az *Irodalmi Szemle* egykori főszerkesztője) a ruzsinovi kórházban agonizál. Hogy írjak én így szenvtelen, „ön-közönyös” naplót?

Olvasom, immár itthon, Bertók naplóját. Az ötvenegyedik oldalán: „Tökös-
verebek sírnak [...] Csak benyúltunk a zsup közé a lyukba, s ott pihegtek a markunkban a csupasz, síró-rívó kis állatkák. Lüktető testük, mint a herezacskó.” A leírás pontos és kegyetlen, mert valamiképpen a létet megszegyentítő, de a kifejezés tartalmát illetően nem biztos, hogy jó irányba vág a kép. Azt sugallja, hogy a tojásból éppen csak kibújt verebek azért „tökösek”, mert olyanok, mint a herezacskó. Most, mikor már a csajok is „tökösek” (a rádióban hallottam a minap, hogy a mi kézilabdás lányaink „tökösek”; brrr!, csaj-e még vajon a lány, ha tökök, ha töke van?), szóval lehet, hogy a logika manapság már a verébrek is „tök”-öt imputál, de eredetileg a fiókveréb azért volt „tökös”, mert a szája olyan sárga, mintha sült tököt evett volna.

Január 24. A rádió Gondolatjel-adását hallgatom, benne Jankovics Marcellt: 70 millió ír van, de csak egy millió beszél írül. Az ír kultúrának nincs nyelve, mégis van tartalma, a magyarnak van nyelve, de nincs tartalma. A pusztán nyelven és a népdalon kívül nincs *par excellence* magyar kultúra. A nyelv is kiürülőben van, ha azt mondom, „magyar kultúra”, száz lábjegyzet sükségeltetik hozzá, hogy megértsük, miről van szó – mondja Jankovics. – Jankovics után Domokos Mátyás *Pro kultúra* díjáról beszélnek hosszan. Alig észrevehetően nemzeti irányba tolódott a rádió és a közélet. De én ennek a trendnek sem kellek. Valahol konferenciát tartottak a század kultúrájáról, ahová tőlünk, Pozsonyból Grendel Lajost hívták meg. A konferencia slágere egyébként Eric Hobsbawm angol történész *A szélsőségek kora* című műve volt, amelyben a szerző a huszadik századot nemes egyszerűséggel „gyilkos

századnak” nevezi. Ez a század a szerző szerint nem száz évig, hanem sokkal rövidebb ideig tartott. 1916-tal, Verdun-nel kezdődött (ahol is 350 000 francia és 600 000 német esett el, egyetlen dombért), s 1991-gyel, a Szovjetunió felbomlásával ért véget. – De ilyen formán, teszem hozzá én, azt is mondhatnánk, a huszadik század a Szovjetunió kora, mert a „gyilkos századnak” a kezdetét is köthetjük a Szovjetunióhoz: 1917, a szovjet impérium születésének esztendeje sem volt kevésbé gyilkos, mint Verdun éve. De tarthatnánk a századot a világtörténelem zárványának, önfelszámoló laboratóriumnak is: egész sor új, teljesen eredeti eszmét próbált ki a gyakorlatban, s valamennyi pusztító kudarccal végződött. Erre a gyilkos huszadik század, mint a halálos ágyán II. József: minden „rendeletét” visszavonta, s történelmen túlra, mellékvágányra toltta magát, s 1991-ben az emberiség ott akarta folytatni, ahol 1916-ban vagy 17-ben abbahagyta: a kapitalista szabad piacnál. Nem akarnék itt kitérni arra, hogy a visszavonhatatlanul nagy, huszadik századi találmányok, a megváltozott termelési eszközök s filozófemák birtokában mennyire illuzórikus volt ez a szándék, csak annyit jegyzek meg, hogy a század az apró nemzetállamok létét megalapozó „rendeletét” (Wilson 14 pontját) is visszavonhatta volna. Ha az Osztrák-Magyar Birodalom, bármilyen formában, ma is létezne, akkor talán nem volna olyan nagy baj a magyar kultúrának a „tartalmával” sem.

Új Forrás 2010/10 – Tózsér Árpád: Cipón, vízen, halálón
Naplójegyzetek 1999-2017

Január 27. Sebők Zoltán idézi McLuhant (a szimulakrumot illusztráló): *De szép gyereke van!, dicséri valaki az anyuka fiát. Ó, ez semmi, látná csak a fényképét!*

Január 31. A rádió Vasárnapi Újságában hallom: Ady Endre nyolcvan éve halott, 1919. január 27-én halt meg. A kórházban a halála pillanatában és utána Móricz Zsigmond volt mellette, ő öltöztette föl, sötétszürke öltönybe. Abban temették el. – S erről jut eszembe: vajon ismerték-e egymást úgy a nyugatosok „testileg” is, ahogy lelkiileg, szellemileg? Olyasmire gondolok, hogy tudtak-e egymásról olyan intim dolgokat, mint amilyeneket például én tudok a barátaimról? Szőrös volt-e mondjuk Adynak a háta? (mint Koncsolé), ropogott-e a szegycsontja, ha nyújtózkodott? (Ezt Zs. Nagyon tapasztaltam gyakran.) Móricz fizikumát úgy képzelem el, mint Cselényiét: zömök test, tekintélyes has. Mennyivel létezősebb volna az egykoriak emléke, ha a ma élőkhez tudnánk őket hasonlítani! Képes volnék-e én egy tete-met meztelenre vetkőztetni s újra felöltöztetni? Az intim „tudásommal” való rendkívüli újratalálkozás, érzem, eszemet venné, porig sújtana. Ady és Móricz találkozása a halál intimitásában sokkal többet elárul a kapcsolatukról, mint ami bármennyi szóval is elmondható róluk.

A tévében a *Pillangó* megy. Gyenge film, nem sok köze van Móricz *Pillangójá-*hoz, de arra jó, hogy a láttán felmuzsikáljon bennem az én egykori „pillangóm” lelke. Délelőtt a pozsonyi rádió magyar adásában P. P.-nének küldtek születésnapi köszöntőt, s nekem hosszú percekig tartott, míg rájöttem, hogy ez a P. P.-né az én „pillangómnak” az édesanyja. Ő, az én Darabos Jóska-korszakom Hitves Zsuzsikája, húszéves életem színes pillangója! Mennyire szerelmes voltam én abba lányba! A lagzijában (természetesen máshoz ment férjhez) bánatomban úgy leittam magamat, hogy hajnalban négykézláb mentem haza, szembe jött velem a falu csordája, s én a tehénlábak között, alatt bukdotam, porosan, sárosan, s csak az állatok rendkívüli intelligenciájának és megértésének köszönhettem, hogy nem tapostak agyon. Apám, aki soha egy pohár bort meg nem ivott, s engem az alkoholista nagyapám sorsától féltett, akkor pofozott meg életében először és utoljára. Negyvennégy évvel ezelőtt történt. „Nagy-nagy szeretettel küldi a dalt a drága nagyanyának szerető lánya, veje, négy unokája”. A „szerető lány” az én pillangóm. Hány éves lehet most? Hatvan? Elképzelhetetlenül messze vagyok tőle időben is, térben is. Úgy bámulom a rádiót, mint valami időgépet. Mintha a háromezer éves Helena küldené a dalt anyjának, Lédának, Trójából isten tudja hová, s én csak úgy véletlenül hallanám az üzenetet.

Február 1. Két napsütéses, fémesen csengő téli nap után ma megint szálldogál a hó. Változik az idő, belefájdult a fejem. S attól is fájhat, hogy reggel óta a *Pillangót* olvasom. (Nem a konkrét könyvtől, hanem magától az olvasástól.) Most 17,50 van. Megállás nélkül végigolvastam a csaknem 200 oldalas regényt. Felajzott a tegnapi esti film, előkotortam a könyvet a könyvespolcaim második sorából. Poros a piros vászonkötés, Athenaeum kiadás, 1939. Négyéves voltam mikor megjelent, s húsz mikor egy antikváriumban megvettem s először elolvastam. (Akkori kezem írásával van bele írva, hogy mikor és hol szereztem: Kassa, 1955.) Nem magára az olvasás szituációjára, folyamatára emlékszem, hanem arra, ahogy hetekig, hónapokig a *Pillangó*ban laktam, a falum házai, utcái, figurái feltűnően kezdtek hasonlítani a regény házaihoz, utcáihoz, figuráihoz. Ha beszéltem, a *Pillangó* nyelvén beszéltem, ha írtam, a *Pillangó* nyelvén írtam, a lányt, akit szerettem Hitves Zsuzsikának kezdtem hívni, és mikor férjhez ment, nagyon-nagyon boldogtalan voltam amiért ő nem tudott úgy leugrani hozzám a gazdag vőlegény esküvői kocsijáról, mint ahogy Darabos Jóska leugrott a gazdag menyasszony lakodalmas kocsijáról Zsuzsikájához. – De ma, 1999-ben meglehetősen zavaros ez az ügy... – megint a szemantikus emlékezet problémája zavar. Elbizonytalanodtam: nem tudom, hogy mennyire szerettem valóságosan a „pillangómat”, s mennyire csak képzeltem (a regény hatására), hogy szeretem. Tegnapi még (mikor a naplóbejegyzésemet írtam) meg voltam győződve róla, hogy a valóságos

dolgokra emlékezem, ma, miután újraolvastam a könyvet, egyáltalán nem vagyok biztos benne, hogy minden úgy történt, ahogy tegnap leírtam, azaz nem tudom, hogy a tegnap leírtakban, az ún. szemantikus emlékezetemben mennyi az egykori olvasmány-élményem és mennyi a valóság. Olvasás közben ma is elkapott a hév (mikor volt az utoljára, hogy én egy 49 könyvet egyfolytában végigolvastam?, s milyen jó volt az édes idillben megfürödni!, s mekkora bűnös öncsonkítás, hogy időnként nem olvassuk újra, kötelezően, Móricz e legkedvesebb regényét!), de mikor a tegnapi naplószövegemet is újraolvastam, s láttam, hogy az életem 1955-ös történéseit ma, 1999-ben is a *Pillangó* nyelvén tettem papírra, gyűlölettel kezdtem nézni a piros borítójú könyvet s az egész könyvtáramat: úgy éreztem, a könyvek eltakarják a valós (érzéki) élményeimet. Rám omlottak a nyelvi konstrukcióim, sőt: lehet, hogy a romok alatt már nincs is senki.

Február 13. A *Jelenkor* februári számában körkérdésre válaszol huszonkilenc kritikus, Angyalosi Gergelytől Tarján Tamásig, ábécé-rendben: mit tartanak az 1998-as év magyar irodalmából fontosnak? Mit mondanak: a válaszolók legtöbbször, mint ahogy ez a hasonló anketokon lenni szokott, gyakorlatilag nem művekre, hanem nevekre szavaz. Kb. így: Oravecz Imre, Kukorelly Endre, Bertók László fontos szerzők, tehát a műveik is fontosak. Ha rájuk szavazok, nem kockáztatok. Következésképp viszont nincs az anketnak meglepetése, senki sem szavazott ismeretlen vagy kevésbé ismert szerzőkre. S fontos szerzőről csak Bán Zoltán Andrásnak volt mersze differenciáltabban nyilatkozni: Oravecz Imre *Halászóembere* „Opus magnum, bár – messze nem olyan jelentős, mint amilyen vastag”. A másik két legtöbbször emlegetett szerző (illetve mű) pedig természetesen éppen Kukorelly Endre (*H.Ö.L.D.E.R.L.I.N*) és Bertók László (*Deszkatavasz*). A korábbi évek prózadömpingje után az 1998-as év tehát versdomináns. Mindhárom verskötetet időben megszereztem, ismerem őket. S mindháromról különvéleményem van. Oravecz könyve pontosan olyan jelentős, mint amilyen vastag. Mi több: többek között azért jelentős, mert „vastag”, mert sodró folyású, terjedelmes, mert a líra tengelyén forgó epika. A szerzőjének volt bátorsága, energiája, s főleg tudása, leleménye, s igen: géniusza megírni egy falu enciklopédiáját versekben, ma érvényes versnyelven, bizonyítva, hogy a falu, a paraszt is lehet a „posztmodern” irodalom komoly (s nemcsak ironizált) tárgya. Oravecz tehát a *Halászóemberrel* megérkezett valahová, Kukorelly és Bertók az új kötetekkel éppen elhagytak egy-egy nagyon jelentős állomást (Kukorelly az *Egy gyógynövény-kertet*, az én-t a bizonytalan nyelv történéseként kezelő ars poeticát hagyta el, s a „klasszicizmussal” – Hölderlinnel – kezd szemezni, Bertók

a *Három az ötödiken* metafizikát célzó minimalizmusából száll ki éppen), s tartanak valahová, csak még nem világos, hogy hová. S a két kötetről mint átszálló helyekről én nem mernék szuperlatívusokban nyilatkozni, bár természetesen mindkét szerzőt több, mint nagyra tartom. – Jellemző 50 az ankétra, s már egyébként is tünetszerű, hogy az avantgárd irodalom művelőinek a neve még csak véletlenül sem jutott eszébe senkinek, pedig ha jól tudom, 1998-ban a párizsi Nagy Palinak is, Papp Tibornak is volt könyve, s legalább egyetlen valaki leírhatta volna Cselényi Laci nevét is, az ő „magnum opusa”, a nagy terjedelmű, zavarba ejtő, mert szinte megközelíthetetlenül bonyolult (monoton?) verskötete (címe: *Aleatória*) is tavaly jelent meg. Takáts József (az anket egyik résztvevője) Térey János paródiáiból idéz: „Ne hidd, haver, hogy létezel, Míg nem közöl a 2000.” (E szerint én nem létezem: el nem tudom képzelni, hogyan lehet bejutni a 2000 vesztegzára mögé. Őszintén szólva persze nem is kíváncszom oda.) Takáts Csaplár Vilmost is idézi: Hogyan lehetnének nagy íróink, ha nincsenek nagy olvasóink! Ezek az aperçu-k többet érnek, mint az egész anket. (Hadd fűzzek hozzá Csaplár elmésségéhez valamit: megérzésem szerint még maga Petőfi is csak félig olyan nagy, mint amilyennek tudjuk, a másik felét a magyar nép, a magyar olvasók és értelmezők „olvassák hozzá”. A szlovákok például azért nem tudnak mit kezdeni a szlovák származású nagy költővel, mert nem tudnak mit hozzáolvasni, hozzátenni, nem tudják verseit tovább gondolni. Nem tenni akarnak hozzá, hanem elvenni belőle.) Nincs mese: a nagy íróhoz valóban nagy olvasó is kell. S a *Jelenkor* anketjában én bizony nem találtam nagy, a felemlegetett műveket alkotó fantáziával tovább gondoló véleményeket, olvasókat.

Megint szakad a hó; a telefonnál E., a feleségem sír: meghalt az egyik barátnője, a rádiós Nagy Ica. Délelőtt a *Szabad Újság*ot olvastam, egyszerre három nekrológot is közöl: Czine Mihályét, Dobossy Lászlóét, Göröcs Mihályét (kassai néprajzkutató!) – ki lesz a következő?

Egy cetlimen a következő feljegyzést látom: „új mese: posztmodern kommunizmus”. Nem tudok rájönni, hogy (József Attilán túl) mire gondolhattam e furcsa fogalomtársítással. Korunk kifordított személyiségellenességére vajon? A fogyasztó társadalom ugyanúgy néz azokra, akiket nem lehet betörni, akik egyenlők önmagukkal, akiknek van személyiségük, s nem szerepet játszanak, ahogy a kommunisták néztek rájuk: a posztmodern kommunisták is örülteknek, beszámíthatatlanoknak tartják őket. A kommunizmusban („másként gondolkodókként”) elmeegógyintézetbe zárták az ilyeneket, most ugyan nem zárják be, de nem veszik komolyan, megmosolyogják őket. Ebből a felismerésemből született a *Példázat Martius 15-éről* című versem:

*Ó, korcsok korcsa, elgyávult korom,
néked a sompolygó átlag a kedves.
De hogy bókoljon le a hegyorom
a szárhoz, a térdhez, a félelemhez –*

51

mondja Julius Caesar, mikor arra intik, hogy „Őrizkedjen Martius idusától”, s Calpurnia, az asszonya nem akarja elengedni a Fórumra. A legszívesebben Babarczy Eszternek és Margócsy Istvánnak ajánlanám, akik Petőfit nem tudják elképzelni önmagával azonos, nagy személyiségnek, hanem – Babits után, szabadon – csak valamiféle álarcos nyárspolgárnak. A legmaibb, a posztmodern kommunisták által manipulált tömegembert vetítik vissza 150 évvel korábbra.

Február.17. Hull a hó. Mi, otthon, Palórcországban sohasem mondtuk, hogy „hull a hó”, a hó esett vagy szakadt. Esetleg szállingózott. Jövök a postáról, a postaépület előtt egy szoborféle nonfiguratív alkotás, a két válla határozottan felismerhető, a többi része lehetne akár Marslakóé is.. Hull, *à la Feuille morte*, váll, sír – kavarognak bennem a szavak, keverednek a hulló hóval. S nem tudom őket szétválogatni, azonosítani: mit jelentenek itt és most. Odább trolibuszmegálló, emberek állnak, várakoznak, behúzott nyakkal. Hull a hó, de bennem nem hó hull. S akkor mi? Elmellőzőm a busz megállót, s bevillan a tudatomba V. E. Itt lakik, nem messze, itt szokott várakozni a trolira, egy ideje nem látom: a ruzsinovi kórházban vívja élethalálharcát a leukémiával. S lassan kibomlik bennem a *hull, à la Feuille morte, váll, sír* kifejezések összefüggése. Gyakran mondogatok magamban vers-töredékeket, teljesen logikátlanul, megmagyarázhatatlanul. Most az van soron, hogy „De ça, de là, Pareil à la Feuille morte”. (A híres Verlaine-sorok jelentése tkp.: Ide-oda, mint a halott lomb.) Bennem tehát nem a hó, hanem a „halott lomb” hull. De mire hull? „Les feuilles tombent une à une sur les blanches épaules des statues”. (Hull a levél, egyik a másik után, a szobrok fehér vállára.) Ez egy Anatole France-mondat. Így tanultam meg valamikor, hogyan mondják a vállat és a szobrot franciául. Azóta a váll és szobor számomra mindig a hulló levelet is jelenti kicsit. Hull hát a levél a gyógyasztár előtti kőalak vállára. Közben hazaérek. Csöng a telefon, Fónod Zoli telefonál, meghalt Král' Kati (egy kitűnő szlovák-magyar műfordító), s lehull a harmadik zár is a bennem kavargó szavakról: a „tombe” (sír) és „tomber” (hullni) francia kifejezések rokonok, kb. úgy, mint a magyar „hull” és „hulla”. A hulló hóban tehát halál van, temető van. Kinézek az ablakon. Esik a hó. Talán az ösztönös jó ízlésünk mondatta így velünk annak idején, otthon,

Új Forrás 2010/10 – Tózsér Árpád: Cipőn, vízen, halálón
Naplójegyzetek 1999-ből

gyermekkoromban: Esik a hó. S nem hull. Nem akartunk a gyönyörű hóhullásokban hullákra gondolni.

52 *Szeretettel köszöntjük 75 éves Szerzőnket! (A Szerk.)

